

Mateusz Gyurkovich

MuseumsQuartier jako dopełnienie kompozycyjne Forum Cesarskiego w Wiedniu

MuseumsQuartier as a composition complement to the Imperial Forum in Vienna

Wprowadzanie nowych struktur przestrzennych w zabytkowe zespoły urbanistyczne oraz umiejętna integracja współczesnej architektury z historycznym kontekstem jest przedmiotem zainteresowań wielu badaczy i teoretyków, oraz projektantów działających na polu architektury i urbanistyki. Wydaje się, że zwłaszcza w Europie problematyka ta jest szczególnie ciekawa, wobec dużej ilości dziedzictwa kulturowego wymagającego ochrony, zgromadzonego na stosunkowo niewielkim obszarze. Większość z najbardziej wartościowych obiektów ulokowana jest w centrach mniej lub bardziej dynamicznie rozwijających się miast. Obserwacja pozytywnych przykładów działań, zmierzających do odbudowania znaczenia i rewitalizacji historycznych zespołów, przy jednoczesnym wprowadzeniu nowej tkanki i zachowaniu najwartościowszych elementów zastanej struktury, jest zjawiskiem budującym. W niniejszym artykule przedstawiono zespół *MuseumsQuartier*¹ w Wiedniu, który z perspektywy niemal dziesięciu lat funkcjonowania można uznać za jedną z najbardziej udanych realizacji tego typu w Europie w ostatnim ćwierćwieczu.

Dzieje zespołu, w którym można wyróżnić cztery główne, historyczne stadia rozwoju², sięgają roku 1719. Wtedy to Johann Bernhard Fischer von Erlach, na zlecenie cesarza Karola VI rozpoczął budowę nowych stajni cesarskich (ukończoną w roku 1723), na wzgórzu poza obrębem miejskich fortyfikacji, na południowy zachód od pałacu cesarskiego, na obrzeżach przedmieścia Mariahilf³. Był to pierwszy z elementów rozbudowy Rezydencji Cesarskiej Hofburg, która najprawdopodobniej już wtedy była pomyślana jako struktura wyłamująca się poza mury miejskie⁴. Rozpoczęcie rozbudowy rezydencji od stajni można tłumaczyć względami funkcjonalnymi, ponieważ dotychczas imponujący zbiór cesarskich powozów oraz obsługujących je koni rozproszony był po różnych budynkach na terenie całego miasta, co – jak łatwo zrozumieć – było przyczyną wielu niedogodności.

Introducing new spatial structures into historical urban complexes and successful integration of modern architecture with historical context has been the subject of interest among many researchers, theoreticians and designers working in the field of architecture and urban planning. It seems that especially in Europe the issue is particularly interesting in the face of a large amount of cultural heritage requiring protection and accrued in a relatively small area. The majority of the most valuable objects is located in the centres of more or less dynamically developing cities. Observation of positive examples of activities aimed at restoring the significance and revitalisation of historical complexes with simultaneous introduction of new tissue and preserving the most valuable elements of previous structures is an inspirational phenomenon. This article presents the *MuseumsQuartier*¹ complex in Vienna which, from the perspective of almost ten years of functioning, could be regarded as one of the most successful realisations of that type in Europe during the last quarter of the century.

The history of the complex, in which the four main stages of development can be distinguished, dates back to 1719². Then Johann Bernhard Fischer von Erlach, on order of the Emperor Charles VI, began building new imperial stables (completed in 1723) on a hill outside the city fortifications, to the south west of the imperial palace, on the outskirts of the Mariahilf suburb³. It was the first element of extending the Imperial Residence Hofburg, which most probably had already been planned as a structure breaking outside the city walls⁴. Beginning the extension of the residence from the stables might be explained by functional reasons, because so far the imposing collection of imperial carriages and horses had been scattered in various buildings all over the city which, as could be easily understood, must have caused great inconvenience.

Zaproponowany przez J.B. Fischera von Erlach budynek był przeznaczony dla 600 koni, z odpowiadającą usytuowanym naprzeciw bryłom Hofburgu monumentalną fasadą o 350-metrowej długości i po dzień dzisiejszy pozostaje jednym z najdłuższych budynków barokowych Wiednia. Fasada podzielona jest na krótsze odcinki, poprzez zwiększenie wysokości jej centralnej części, która jest reminiscencją późnych dzieł architektury pałacowej autorstwa tego samego architekta⁵. Funkcjonalnie poziom parteru przeznaczony był na stajnie, a wyższe piętra na sianowce i pomieszczenia mieszkalne dla służby. Pomimo to już w 1730 krytykowano Fischera za złe rozwiązania, zbytnią reprezentacyjność i wysokie koszty budowy.

Dlatego już w połowie XVIII stulecia wzniesiono dodatkowe budynki od strony północnej, od Burggasse. Zniszczenia wojenne z czasów oblężenia Wiednia przez wojska napoleońskie w 1809 roku doprowadziły do konieczności kolejnych wyburzeń i modyfikacji struktury, zwłaszcza wobec konieczności rozlokowania ogromnej liczby koni i powozów podczas Kongresu Wiedeńskiego w 1815 roku. Pomimo zachowanej części planów trudno prześledzić ten etap w istniejącej strukturze. Efekty kolejnej renowacji z roku 1845 zostały zniszczone zaledwie trzy lata później, podczas Wiosny Ludów. Odbudowa i rozbudowa zespołu budynków w duchu neobarokowym, częściowo w oparciu o oryginalne plany J.B. Fischera von Erlach, przez architekta dworskiego Leopolda Meyera działającego pod kierunkiem inspektora budowlanego stajni dworskich Josefa Langa, rozpoczęła się w maju 1851 roku⁶. Pierwsze mapy pokazujące nową strukturę stajni dworskich pochodzą z 1863 roku. Z tego też okresu pochodzi większość historycznej struktury architektonicznej dzisiejszego zespołu, łącznie z przebudowaną wówczas wewnętrzną elewacją pierwotnego, barokowego budynku.

Po zniesieniu monarchii w Austrii, po I wojnie światowej, nieużywany kompleks stajni stał się w 1921 roku siedzibą *Targów Wiedeńskich*, a jego nazwę zmieniono na *Pałac Targowy*. W głównym, barokowym budynku przebito w latach dwudziestych dwa nowe wejścia prowadzące na boczne dziedzińce, a w latach tuż przed i tuż po II wojnie w obrębie zespołu dobudowano kilka hal wystawowych o nikłych wartościach artystycznych. Najbardziej znaczącą interwencją z okresu międzywojennego była tzw. *Hala E1* z 1937 roku⁷, umiejscowiona na osi założenia, na zamknięciu głównego wewnętrznego dziedzińca, w miejscu dawnej *Letniej Ujeżdżalni*. W tym samym roku od strony Mariahilfer Strasse otwarto kino. W roku 1979 pod Museumstrasse (od frontu zespołu) otwarto podziemny parking. Od tego czasu datują się debaty, dyskusje i konkursy dotyczące przekształcenia zespołu dawnych stajni w przestrzeń muzealną, co ostatecznie zaowocowało powstaniem i otwarciem w 2001 roku *MuseumsQuartier* – wówczas największego kompleksu budynków kultury w Europie⁸.

Tak, pokrótce, przedstawia się historia struktury architektonicznej zespołu dawnych stajni – dzisiaj *MuseumsQuartier*. Nie byłaby ona jednak pełna bez nakreślenia historycznego i obecnego kontekstu urbanistycznego, co jest konieczne dla zrozumienia logiki i znaczenia tego zespołu w strukturze przestrzennej śródmieścia Wiednia, tak dawniej, jak i dziś. Jak już wspomniano, od po-

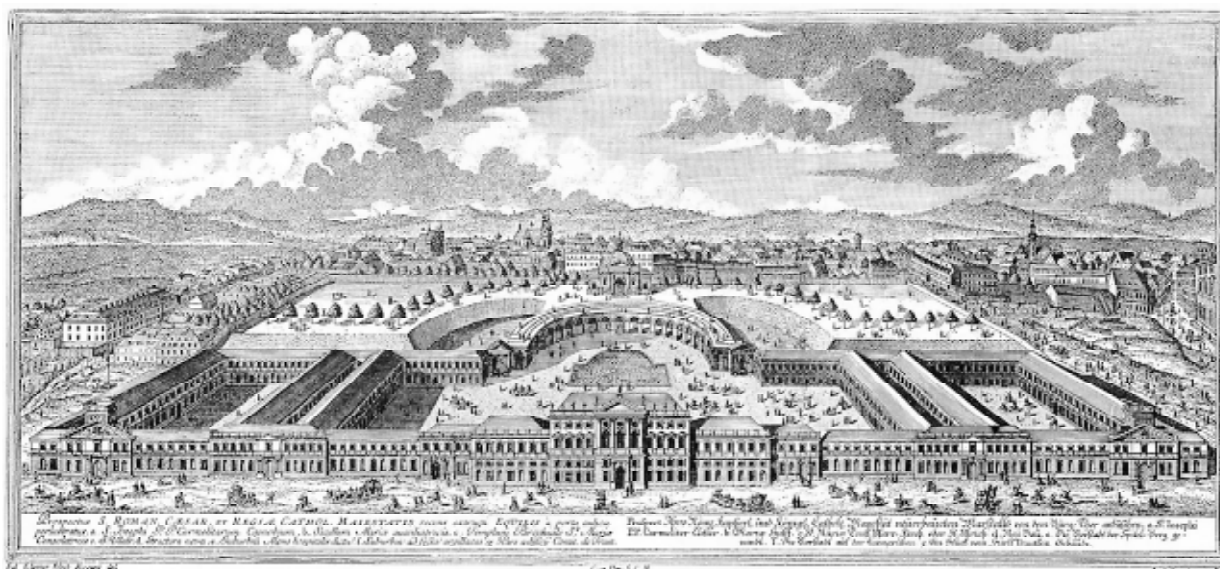
The building proposed by J.B. Fischer von Erlach was planned to house 600 horses, with a monumental facade 350 metres long corresponding to the bulk of Hofburg located opposite, and to this day it has remained one of the longest Baroque buildings in Vienna. The facade was divided into shorter sections by raising the height of its central part which is a reminiscence of late masterpieces of palace architecture by the same author⁵. Functionally, the ground floor level was meant as stables, while the higher floors were to be used for storing hay and as servants' quarters. Nevertheless, in 1730 Fischer was already criticised for ineffectual solutions, too stately appearance and high costs of construction.

Therefore, already in the mid-18th century, additional buildings were erected on the north side, by Burggasse. War damage inflicted when Vienna was besieged by Napoleon's troops in 1809, led to further demolition and modification of structure, especially when taking into account the necessity to quarter an enormous number of horses and carriages during the Congress of Vienna in 1815. Although a part of plans has been preserved, it is rather difficult to trace that stage in the existing structure. The effects of yet another renovation from 1845 were destroyed only three years later, during the Spring of Nations. Restoration and extension of the building complex in the neo-Baroque spirit, partially based on the original plans of J.B. Fischer von Erlach, by the Imperial Court Architect Leopold Meyr supervised by the Building Inspector for the Imperial Stables – Jozef Lang, commenced in May 1851⁶. The first maps showing the new structure of the imperial stables come from 1863. The majority of the historical architectonic structure of the present-day complex comes from the same period, including the rebuilt then interior elevation of the original Baroque building.

When the monarchy ceased to exist in Austria, after the World War I, the unused stable Complex became the seat of *Vienna Fair* in 1921, and its name was changed into *Fair Palace*. During the 1920s, two new entrances leading to side courtyards were built in the main Baroque building, and in the years just before and after World War II a few exhibition halls of meagre artistic value were added within the complex. The most significant intervention from the interwar period was the so called *E1 Hall* from 1937⁷, located on the complex axis, at the end of the main internal courtyard on the site of the former *Summer Riding Hall*. In the same year a cinema was opened on the side of Mariahilfer Strasse. In 1979, an underground parking lot was opened under Museumstrasse (at the front of the complex). Since that time debates, discussions and competitions concerning the transformation of the former stables complex into a museum space had been going on, which finally resulted in the creation of *MuseumsQuartier* and opening it to the public in 2001 – then the largest cultural complex in Europe⁸.

Such, in brief, is the history of architectonic structure of the former stables complex – the current *MuseumsQuartier*. It would not have been complete without outlining the historic and present-day urban context, which is necessary to understand the logic and significance of that complex within the spatial structure of downtown Vienna, both in the past and in the present.

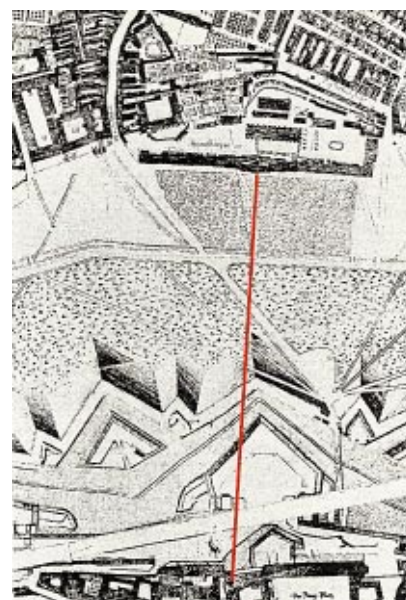

Ryc. 1. J.B. Fischer von Erlach – projekt stajni cesarskich (rys. ok. 1720); źródło: www.de.wikipedia.org
 Fig. 1. J.B. Fischer von Erlach – project of the imperial stables (drawn about 1720); source www.de.wikipedia.org

Ryc. 3. Gottfried Semper – *Keiserforum*, widok w kierunku zamku spod stajni dworskich ok. 1870 r.; źródło: www.de.wikipedia.org
 Fig. 3. Gottfried Semper – *Kaiserforum*, view from the imperial stables towards the castle, app. 1870, source www.de.wikipedia.org

Ryc. 2. Fragment planu Wiednia J.A. Nagela z 1770 r. przedstawiający zależności przestrzenne pomiędzy stajniami a Rezydencją Cesarską Hofburg; źródło: Boeckl M. ed., *MuseumsQuartier Wien – Die Architektur*, op.cit., s. 25

Fig. 2. Fragment of the map of Vienna by J.A. Nagel from 1770, presenting spatial relations between the stables and the Imperial Residence Hofburg – source Boeckl M. ed., *MuseumsQuartier Wien – Die Architektur*, op.cit. p. 25

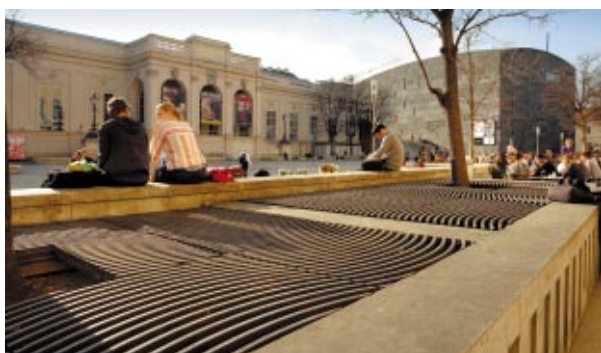
Ryc. 4. *MuseumsQuartier*, widok ogólny z lotu ptaka, fot. z archiwum autora
 Fig. 4. *MuseumsQuartier*, a bird's-eye view, photo from the author's archive

Ryc. 5. MuseumsQuartier, wejście główne od strony Forum Cesarzowskiego, fot. z archiwum autora

Fig. 5. MuseumsQuartier, the main entrance from the Imperial Forum, photo from the author's archive

Ryc. 6. MuseumsQuartier, główny wewnętrzny dziedziniec, widok na Kunsthalles Wien i MUMOK, fot. z archiwum autora

Fig. 6. MuseumsQuartier, the main inner courtyard, view of the Kunsthalles Wien and MUMOK, photo from the author's archive

Ryc. 7. MuseumsQuartier – MUMOK, fot. z archiwum autora

Fig. 7. MuseumsQuartier – MUMOK, photo from the author's archive

Ryc. 8. MuseumsQuartier – wewnętrzny dziedziniec, widok ogólny w kierunku północnym; źródło: www.de.wikipedia.org

Fig. 8. MuseumsQuartier – inner courtyard, a view towards the north, source www.de.wikipedia.org

Ryc. 9. MuseumsQuartier – Leopold Museum, fot. z archiwum autora

Fig. 9. MuseumsQuartier – Leopold Museum, photo from the author's archive

Ryc. 10. MuseumsQuartier – południowo-wschodni narożnik głównego dziedzińca, fot. z archiwum autora

Fig. 10. MuseumsQuartier – south – east corner of the main courtyard, photo from the author's archive

czątku XVIII wieku czyniono starania, aby nadać rezydencji cesarskiej oraz otaczającym je terenom reprezentacyjny charakter, czego pierwszym elementem miała być omówiona realizacja stajni dworskich. W 1809 roku Napoleon I Bonaparte rozkazał wyburzenie części historycznych fortyfikacji, celem powiększenia placu przed rezydencją (tzw. *Zewnętrzny Plac Pałacowy*)⁹.

Ludwig von Förster, który przede wszystkim jako współautor i wydawca *Allgemeine Bauzeitung* od 1836 roku popularyzował osiągnięcia współczesnej urbanistyki, był inicjatorem dziewiętnastowiecznej przebudowy Wiednia, a w 1844 opublikował projekt *Zwingerforum* w Dreźnie, autorstwa Gottfrieda Sempera. W 1858 roku ogło-

As has been mentioned before, since the beginning of the 18th century attempts were made to impart a stately character to the imperial residence and the surrounding area, the first element of which was to be the already discussed realization of imperial stables. In 1809, Napoleon I Bonaparte ordered a part of the historic fortifications to be demolished so as to enlarge the square in front of the residence (the so called *Outer Palace Courtyard*)⁹.

Ludwig von Förster initiated the process of the 19th-century redevelopment of Vienna and, as primarily the co-author and publisher of *Allgemeine Bauzeitung*, since 1836 popularised the achievements of modern urban planning, and in 1844 he published the project *Zwinger-*

szero pierwszy konkurs na rozbudowę centralnej części miasta. Pierwsze sugestie dotyczące tego, że to właśnie muzea powinny stanąć naprzeciw Hofburgu, pochodzą właśnie od von Förstera z 1862 roku. We wrześniu 1864 roku decyzja ta została zaakceptowana przez cesarza Franciszka Józefa, po czym w latach 1867–68 cztery projekty monumentalnych zespołów muzealnych, których autorami byli Heinrich von Ferster, Teophil von Hansen, Moriz von Löhr i Karl Hasenauer, zostały przedstawione do dwuetapowego konkursu. Nie spotkały się jednak z akceptacją monarchy i w wyniku zakulisowych ustaleń w 1869 poproszono Gottfrieda Sempera o ocenę dwóch ostatnich spośród wspomnianych prac. Ostatecznie cesarz zlecił mu w 1870 roku opracowanie projektu założenia Forum Cesarskiego (*Keiserforum*), obejmującego dwa budynki muzeów, nowy teatr i rozbudowę pałacu wraz z łączącym je reprezentacyjnym założeniem parkowym, pod warunkiem zaangażowania jednego z architektów startujących w konkursie.

Budowę bliźniaczych muzeów (Sztuki i Historii Naturalnej) według projektu Sempera i Hasenauera rozpoczęto w 1871 roku, a uroczyste otwarcie Muzeum Sztuki nastąpiło w roku 1891¹⁰. Bryły muzeów i znajdujący się między nimi Plac Marii Teresy, oraz południowe, z proponowanych nowych skrzydeł Hofburgu¹¹ udało się ukończyć przed rokiem 1900. Przed końcem I wojny światowej oraz w okresie międzywojennym przedstawiono jeszcze wiele koncepcji architektoniczno-urbanistycznych, które zakładały domknięcie Placu Marii Teresy od strony zachodniej. Proponowały one nowe budynki, w miejsce wyburzonych stajni dworskich¹². Otto Wagner w 1912 roku przedstawił projekt monumentalnego budynku muzeum, utrzymany w eklektycznym duchu. Hans Mayr w 1902 oraz Josef Hannach w 1912 proponowali monumentalne budynki katedry i krypty cesarskiej, zwieńczone kopułami i otoczone kolumnadami z pompacyjnymi w wyrazie placami od frontu. Ciekawe wydają się dwie propozycje ucznia Wagnera, Rudolfa Perco. W roku 1918 przedstawił on projekt pomnika ofiar wojny, utrzymany w duchu wagnerowskiej secesji. Natomiast w 1934 roku zaproponował realizację ogromnego, ekumenicznego zespołu katedralnego pod nazwą *Namiot Dawida*, który stałby się monumentalnym kontrapunktem dla Hofburgu. Założenie wymagało wyburzenia nie tylko stajni, ale także znacznej części dzielnicy Mariahilf. Co zaskakujące, nazistowski w wyrazie projekt z 1941 roku, którego autorami byli H. Kutchera i A. Ubl, honorował barokowe stajnie i pozostawiał je nienaruszone.

Żadna z powyższych propozycji nie doczekała się realizacji, niemniej jednak nieukończone i realizowane przez lata Forum Cesarskie zaskakuje jednorodną kompozycją urbanistyczną. Jest niezaprzeczalnie jedną z najważniejszych dla tożsamości narodowej Austriaków przestrzeni publicznych miasta. Sąsiadując z Operą Wiedeńską, Teatrem Miejskim, Ratuszem i Parlamentem, jest jednym z najczęściej odwiedzanych przez turystów miejsc. Nic więc dziwnego, że dyskusje nad przyszłością zespołu stajni cesarskich, znajdujących się na końcu tego monumentalnego założenia oraz towarzyszące im konkursy architektoniczne trwały blisko dwadzieścia lat. Zwycięska praca biura Ortner & Ortner z drugiej fazy konkursu z 1990

forum in Dresden designed by Gottfried Semper. In 1858, the first competition for redevelopment of the central part of the city was announced. The first suggestions that it was museums that should be built opposite Hofburg were made by von Förster in 1862. In September 1864, the decision was approved by the Emperor Franz Joseph, and then in the years 1867–68 four projects of monumental museum complexes whose authors were: Heinrich von Ferster, Teophil von Hansen, Moriz von Löhr and Karl Hasenauer were entered into the two-stage competition. However, they did not meet the monarch's approval and, as a result of arrangements behind the scenes, in 1869 Gottfried Semper was asked to assess the latter two from the above mentioned works. Eventually, in 1870 the Emperor commissioned him to work out a project of the layout of the Imperial Forum (*Kaiserforum*) including two museum buildings, a new theatre and an extension of the palace together with the stately park layout, on condition of employing one of the architects taking part in the competition.

Construction of the twin museums (of Art and of Natural History) according to the project by Semper and Hasenauer commenced in 1871, and the official opening of the Museum of Art took place in 1891¹⁰. The bulk of the museums and the Maria Theresa's Square situated between them, as well as the south one from the proposed new wings of Hofburg¹¹ were successfully completed before 1900. Many more architectonic – urban concepts which assumed closing the Square of Maria Theresa from the west were presented before the end of World War I and during the interwar period. They suggested new buildings to replace the demolished court stables¹². In 1912, Otto Wagner presented a project of a monumental building of a museum designed in the spirit of eclecticism. Hans Mayr in 1902 and Josef Hannach in 1912 proposed monumental buildings of the cathedral and the imperial crypt, covered with domes and surrounded with colonnades with pompous-looking squares at the front. Two propositions of Rudolf Perco, a disciple of Wagner, seemed quite interesting. In 1918, he presented a project of a monument dedicated to casualties of war, maintained in the spirit of Wagner's secession. Then in 1934, he proposed a realisation of an enormous, ecumenical cathedral complex called *The Tent of David*, which would have been a monumental counterpoint for Hofburg. The layout required demolishing not only the stables but also a significant part of the Mariahilf district. What is surprising, is the fact that a Nazi in its design project from 1941, whose authors were H. Kutchera and A. Ubl, honoured the Baroque stables and left them intact.

None of the above mentioned projects was realised, nevertheless, the realised for many years though unfinished Imperial Forum amazes with its homogeneous urban composition. It is unquestionably one of the public spaces in the city most essential for the national identity of the Austrians. Adjacent to the Vienna State Opera, City Theatre, Town Hall and the Parliament, it has been one of the most frequently visited tourist attractions. Therefore, it is not surprising that discussions concerning the future of the imperial stables complex, located at the end of that monumental layout, and the accompanying architectonic competitions lasted almost

roku bardzo różniła się od ostatecznej realizacji. Przede wszystkim zakładała dominantę wysokościową w postaci wieży widokowej, z której następnie zrezygnowano ze względów konserwatorskich. W ciągu piętnastu lat planowania, projektowania i budowania zmieniał się także program funkcjonalny MQ, co wiązało się przede wszystkim ze zmianami na stanowiskach decyzyjnych¹³ i przyznawanymi instytucji funduszami. Przyłączenie do zespołu projektowego prof. Manfreda Wehdorna¹⁴, na wniosek rządu już po rozstrzygnięciu konkursu, wywołało oburzenie europejskich środowisk architektonicznych, które obawiały się, że nowo projektowane struktury będą utrzymane w stylu historyzującym. Tak się jednak nie stało, przyczyniło się to natomiast do pozytywnego zakończenia całej realizacji i wyraźnego wyodrębnienia substancji zabytkowej od nowo projektowanej¹⁵.

Cały Komplex *MuseumsQuartier*, realizowany wieloetapowo w latach 1998–2002, składa się ostatecznie z kilkunastu instytucji kulturalnych¹⁶. Jego głównymi elementami funkcjonalnymi są: Leopold Museum, MUMOK (*Museum Moderner Kunst*), Kunsthalle Wien, Halle E+G, ZOOM Kindermuseum powiązane z Teatrem dla Dzieci, Wien-Extra-Kinderinfo, Tanzquartier Wien, Architekturzentrum Wien, a ponadto księgarnie, kawiarnie, sklepy, galerie sztuki użytkowej, pracownie artystyczne i przestrzenie multimedialne, a także mieszkania dla artystów i pokoje gościnne. Diane Ghirardo, wyróżniając w książce „Architektura po modernizmie”¹⁷ cztery zasadnicze typy obiektów muzealnych: *sanctuary*, *składnicę*, *handlowe centrum kulturalne* i *muzeum-widowisko*, zdaje się traktować tego typu wielofunkcyjne zespoły jako nowy typ centrum handlowego, które na dodatek mieści także placówki wystawiennicze. Mechanizmy marketingowe muzeów zatarły, zdaniem autorki, rozróżnienie pomiędzy komercją i sztuką. Realizacja i funkcjonowanie *MuseumsQuartier*, w którym powierzchnie komercyjne ograniczone zostały do niezbędnego minimum, przeczy tej tezie.

Współczesną interwencję architektoniczną stanowią trzy nowe budynki wkomponowane w istniejący, zrewaloryzowany zespół. Najważniejsze z nich to dwa muzea – Leopold Museum i MUMOK, które znajdują się w minimalistycznych bryłach ustawionych na głównym wewnętrznym dziedzińcu kompleksu oraz Kunsthalle Wien¹⁸ mieszcząca się w miejscu dawnej *Letniej Ujeżdżalni* i tzw. *Hali E1*. Surowy monumentalizm architektury trzech nowych obiektów, z których jeden (MUMOK) wykończono ciemnografitowym, drugi (Leopold Museum) białym kamieniem – i to zarówno z zewnątrz, jak i od wnętrza, natomiast trzeci – pomarańczową cegłą, kontrastuje z utrzymanymi w kolorystyce jasnych beżów, historycznymi budynkami pozostałych części kompleksu. Zostały one zaadaptowane do nowych funkcji, często gruntownie przebudowane wewnątrz, a czasami nawet rozbudowane od strony wewnętrznych dziedzińców – jak chociażby o łączącą oba budynki muzealne ceglana bryła Kunsthalle, ukrytą od frontu za historyczną fasadą. Pomimo to ich sylweta i detal elewacji nie uległy w trakcie realizacji zasadniczym przemianom, zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi. Zachowano również i właściwie wyeksponowano najbardziej wartościowe fragmenty ich wewnętrznej struktury.

twenty years. The winning work of the Ortner & Ortner designing office from the second stage of the competition in 1990, was very different from the eventual realisation. Firstly, it assumed there would be a dominant feature in the shape of a viewing tower which was subsequently rejected for conservation reasons. During the fifteen years of planning, designing and building the functional programme of the MQ also changed, which was primarily connected with changes on decision-making positions¹³ and funds granted to the institution. Adding professor Manfred Wehdorn¹⁴ to the designing team at the suggestion of the government, after the competition had already been adjudicated, evoked indignation among European architectonic milieu who feared that the newly designed structures would reflect the historicist style. However, that did not happen; but it contributed to a successful completion of the whole realisation and a clear distinction between the historical and the newly-designed substance¹⁵.

The whole *MuseumsQuartier* Complex, realised in many stages within the years 1998–2002, ultimately encompasses several cultural institutions¹⁶. Its main functional elements are: Leopold Museum, MUMOK (*Museum Moderner Kunst*), Kunsthalle Wien, Halle E+G, ZOOM Kindermuseum connected with the Theatre for Children, Wien-Extra-Kinderinfo, Tanzquartier Wien, Architekturzentrum Wien, as well as bookshops, cafes, shops, galleries of applied art, artistic workshops and multimedia spacer, apartments for artists and guest rooms. Diane Ghirardo, who in her book entitled “Architecture after modernism”¹⁷ distinguished the four basic types of museum objects: *sanctuary*, *storehouse*, *commercial – cultural centre and museum – performance*, seems to treat this type of multi-function complexes as a new kind of a shopping centre which, additionally, houses also exhibition rooms. According to the author, marketing mechanisms operating in museums have blurred the distinction between commerciality and art. However, realisation and functioning of the *MuseumsQuartier*, in which commercial spaces were limited to the absolute minimum, contradicts that thesis.

Three new buildings integrated into the already existing, restored complex constitute the modern architectonic intervention. The most important are the two museums – Leopold Museum and MUMOK, which are located in the minimalist buildings situated in the main inner courtyard of the complex, and Kunsthalle Wien¹⁸ which has replaced the former *Summer Riding Hall* and the so called *Hall E1*. Austere monumentalism of the architecture of the three new objects, of which one (MUMOK) has been faced with dark graphite and the other with (Leopold Museum) white stone – both on the outside and inside – while the third was finished with orange-red brick – contrasts with the historical buildings of the remaining parts of the complex painted in light beige colours. They were adapted to serve new functions, frequently completely refurbished inside, and sometimes even expanded on the side of the inner courtyards – as, for example, to add the brick bulk of Kunsthalle connecting both museum buildings but concealed behind the historical facade. Nevertheless, their silhouette and elevation details were not drastically altered during the realisation process, accord-

Niezwykle skomplikowany układ funkcjonalny MQ został jasno zdefiniowany poprzez system wzajemnie otwierających się na siebie, ogólnodostępnych przestrzeni publicznych, zarówno otwartych, jak i przekrytych. System ten, z „uliczkami” i placami, posiada ściśle określoną kompozycję przestrzenną z lokalnymi, wewnętrznymi akcentami i dominantami, niemal niewidocznymi spoza murów kwartału¹⁹, co było jednym z wymogów konserwatorskich. Pozostają one jednak w ścisłych związkach z otaczającą je przestrzenią miejską historycznego centrum Wiednia, w szczególności z zespołem Forum Cesarskiego, dla którego stanowi kulminację²⁰. Usytuowanie wielofunkcyjnego zespołu budynków o funkcjach związanych z kulturą na zakończeniu najbardziej reprezentacyjnej przestrzeni publicznej miasta pozwoliło na włączenie wytworzonych przezeń wnętrzy urbanistycznych w system znaczących dla statusu i tożsamości Wiednia elementów struktury przestrzennej. Realizacja ta jest zarazem udanym przykładem konserwacji podupadłych obiektów zabytkowych, a wraz z nimi rewitalizacji centralnego fragmentu miasta, która przyczyniła się do wzbogacenia go o nowe atrakcje turystyczne i ciekawe miejskie przestrzenie publiczne.

ing to the conservation guidelines. The most valuable fragments of their inner structure were also preserved and properly displayed.

The extremely complicated functional layout of the MQ was clearly defined by the system of mutually opening, generally accessible public spaces, both open and covered. The system, with “lanes” and squares, has a precisely defined spatial composition with local inner accents and dominant features almost invisible from behind the quarter walls¹⁹, which was one of the conservation requirements. They remain, however, in close relations to the surrounding urban space of the historical centre of Vienna, particularly to the Imperial Forum complex to which they constitute a culminating point²⁰. Locating a multi-function complex of buildings serving cultural functions at the end of the most elegant public space of the city allowed for including the created urban interiors into the system of elements of spatial structure essential for the status and identity of Vienna. This realisation has been a successful example of both restoration of dilapidated historical objects, and of revitalisation of a central fragment of the city, which contributed to enriching it with new tourist attractions and interesting urban public spaces.

Literatura

- [1] Boeckl M. (ed.), *MuseumsQuartier Wien – Die Architektur*, Springer, Wien – New York 2001.
- [2] Dąbrowska A., *Gottfried Semper – dwusetna rocznica urodzin*, Architektura – Murator, nr 1/2004.
- [3] Ghirardo D., *Architektura po modernizmie*, VIA, Wrocław – Toruń 1999.
- [4] Gyurkovich M., *Wielofunkcyjne zespoły muzealne u progu XXI wieku*, w: *Miasto w mieście*, Czasopismo Techniczne z. 2-A/2004 (rok 101), Wyd. PK, Kraków 2004.
- [5] Gyurkovich M., *Znaczenie współczesnych muzeów w przestrzeni miasta*, Kwartalnik Architektury i Urbanistyki, t. XLIX, z. 1-4/2004.
- [6] Gyurkovich M., *Współczesne muzeum w strukturze miasta*, Monografia 350, Wyd. PK, Kraków 2007.
- [7] Haduch B., *Kwartał Muzeów*, Architektura & Biznes, nr 1/2004.
- [8] Kadłuczka A., *Ochrona zabytków architektury*. Tom I – *Zarys doktryn i teorii*, SKZ, Prace Naukowe IHA-iKZ WA PK, Wyd. PK, Kraków 2000.
- [9] Kiciński A., *Muzea. Strategie i dylematy rozwoju*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2004.
- [10] Lynch K., *The image of the city*, MIT Press, Cambridge 1990.
- [11] Olenderek J., *MuseumsQuartier – wiedeński przykład definiowania przestrzeni publicznej*, w: *Definiowanie przestrzeni architektonicznej*. Międzynarodowa Konferencja Naukowa IPA, Kraków 23-24 XI 2001, IPA WA PK, DjaF, Kraków 2001.
- [12] Pabich M., *O kształtowaniu muzeum sztuki. Przestrzeń piękniejsza od przedmiotu*, Muzeum Śląskie, Katowice 2007.
- [13] Paszkowski Z., *Transformacja przestrzeni śródmiejskich – Na przykładach wybranych miast europejskich*, Wal-kowska Wydawnictwo, Szczecin 2003.
- [14] Wyżykowski A., *Przestrzeń reprezentacyjna – Forum Muzeów*, w: *Przestrzeń dla komunikacji w mieście*, Zeszyty Naukowe IPU 9/01, Kraków 2001.

¹ *MuseumsQuartier Wien*, proj. Ortner & Ortner, (Laurids Ortner i Manfred Ortner oraz Manfred Wehdorn) 1986–1990 (konkurs dwuetapowy), 1998–2002 (realizacja) – uroczyste otwarcie kompleksu nastąpiło w maju 2001 roku, por. np. M. Boeckl ed., *MuseumsQuartier Wien – Die Architektur*, edition Architektur aktuell 03, Springer Verlag, Wien – New York 2001.

² Według najnowszej interwencji – pięć głównych stadiów rozwoju. Kolejno: fazę barokową z lat 1721–1725 (J.B. Fischer von Erlach i J.E. Fischer von Erlach); fazę historyzującą ok. 1855 roku (L. Meyr); fazę międzywojenną z lat 1918–1938;

fazę rozbudowy powojennej po roku 1945 oraz najnowszą interwencję ukończoną w roku 2001 – por.: M.A. Gottfried, *Der schöne Schein Anpassung als Wiener Bauprinzip*, w: M. Boeckl ed., *MuseumsQuartier Wien – Die Architektur*, op.cit. s. 16.

³ Ponieważ, ze względów funkcjonalnych, odległość od pałacu cesarskiego wynosiła zaledwie kilkaset metrów – obecnie jest to oczywiście ściśle centrum miasta, a Mariahilfer Strasse jest jedną z najbardziej eleganckich ulic Wiednia.

⁴ Por.np.: H. Lorenz, *Die barocken Hofstallungen Fischers von Erlach*, w: M. Boeckl ed., *MuseumsQuartier Wien – Die Architektur*, op.cit. s. 18–25.

- ⁵ Przede wszystkim Palais Trautson i Palais Schwarzenberg – por. ibidem, s. 21.
- ⁶ Za panowania cesarza Franciszka Józefa; wstępne koszty szacowano wówczas na 300 tysięcy guldenów, co było ogromną sumą w zniszczonym działaniami rewolucyjnymi mieście, por.: M.A. Gottfried, *Der schöne Schein...*, op.cit., s. 14.
- ⁷ Autorstwa arch. Georga Rupprechta, ibidem, s. 15.
- ⁸ I ósmej co do wielkości instytucji kulturalnej na świecie – nie wliczając okalających je instytucji, takich jak Kunsthistorische Museum i Naturhistorische Museum, Opery Narodowej, Teatru Miejskiego i rozmaitych instytucji kultury, w tym muzeów mieszczących się w Zamku Cesarskim Hofburg. – por. www.mqw.at.
- ⁹ Por. M.A. Gottfried, *Stadterweiterung und Kaiserforum, 1809 bis 1945*, w: M. Boeckl ed., *MuseumsQuartier Wien – Die Architektur*, op.cit. s. 26–32.
- ¹⁰ Por. ibidem, s. 29, a także: A. Dąbrowska, *Gottfried Semper – dwusetna rocznica urodzin*, w: *Architektura – Murator*, nr 1/2004.
- ¹¹ *Michaelertrakt* – w dużej mierze w zgodzie z pierwotnymi projektami Fischera von Erlach; M.A., Gottfried, *Stadterweiterung...*, op.cit., s. 29–30.
- ¹² Ibidem, s. 29–32.
- ¹³ Ministerialnych i podległych ministrom dyrektorów centrum – por.: D. Bogner, *Zufallsergebnis oder Vielfalt? Das Konzept des Museumsquartier*, w: M. Boeckl ed., *MuseumsQuartier Wien – Die Architektur*, op.cit., s. 33–40.
- ¹⁴ Wybitny specjalista z zakresu konserwacji i rewitalizacji zabytków.
- ¹⁵ Por.: M. Wehdorn, *Sanierungs-Politik*, w: M. Boeckl ed., *MuseumsQuartier Wien – Die Architektur*, op.cit., s. 113–117.
- ¹⁶ Por. przede wszystkim aktualną stronę internetową MQ, www.mqw.at, a spośród publikacji np.: M. Boeckl (ed.), *MuseumsQuartier Wien – Die Architektur*, op.cit.; J. Olenderek, *MuseumsQuartier – Wiedeński przykład definiowania przestrzeni publicznej*, w: *Definiowanie przestrzeni architektonicznej*, Międzynarodowa Konferencja Naukowa IPA, WA PK, Kraków 2001, s. 185–190; M. Gyurkovich, *Współczesne muzeum w strukturze miasta*, Monografia 350, Wyd. PK, Kraków 2007.
- ¹⁷ D. Ghirardo, *Architektura po modernizmie*, VIA, Wrocław – Toruń 1999, s. 63–95.
- ¹⁸ Właściwie: *Kunst- und Veranstaltungshalle Wien* – www.mqw.at.
- ¹⁹ Por. np. A. Wyżykowski, *Przestrzeń reprezentacyjna – Forum Muzeów*, w: *Przestrzeń dla komunikacji w mieście*, Zeszyty Naukowe IPU nr 9/01, Instytut Projektowania Urbanistycznego, WA PK, Kraków 2001, s. 375–382.
- ²⁰ Por. Z. Paszkowski, *Transformacja przestrzeni śródmiejskich – Na przykładach wybranych miast europejskich*, Walkowska Wydawnictwo, Szczecin 2003, s. 276.

Streszczenie

Wprowadzanie nowych struktur przestrzennych w zabudowę zespoły urbanistyczne oraz umiejętne integracja współczesnej architektury z historycznym kontekstem jest przedmiotem zainteresowań wielu badaczy i teoretyków, oraz projektantów działających na polu architektury i urbanistyki. W niniejszym artykule przedstawiono zespół MuseumsQuartier w Wiedniu, który z perspektywy niemal dziesięciu lat funkcjonowania można uznać za jedną z najbardziej udanych realizacji tego typu w Europie w ostatnim ćwierćwieczu. Dzieje zespołu, w którym można wyróżnić cztery główne, historyczne stadia rozwoju, sięgają roku 1719. Cały kompleks MuseumsQuartier, realizowany wieloetapowo w latach 1998–2002, składa się z kilkunastu instytucji kulturalnych. Współczesną interwencję architektoniczną stanowią trzy nowe, minimalistyczne w wyrazie budynki wkomponowane w istniejący, zrewitalizowany i zaadaptowany do nowych funkcji, historyczny zespół. Usytuowanie wielofunkcyjnego zespołu budynków o funkcjach związanych z kulturą na zakończeniu najbardziej reprezentacyjnej przestrzeni publicznej miasta pozwoliło na włączenie wytworzonych przestrzeni wewnątrz urbanistycznych w system znaczących dla statusu i tożsamości Wiednia elementów struktury przestrzennej. Realizacja ta jest zarazem udanym przykładem konserwacji podupadłych obiektów zabytkowych, a wraz z nimi rewitalizacji centralnego fragmentu miasta, która przyczyniła się do wzbogacenia go o nowe atrakcje turystyczne i ciekawe miejskie przestrzenie publiczne.

Abstract

Introducing new spatial structures into historical urban complexes and a full integration of modern architecture with historical context, is the subject of interest among many researchers, theoreticians and designers working in the field of architecture and urban planning. This article presents the MuseumsQuartier complex in Vienna which, from the perspective of almost ten years of functioning, could be regarded as one of the most successful realisations of that type in Europe during the last quarter of the century. The history of the complex, in which the four main stages of development can be distinguished, dates back to 1719. The whole MuseumsQuartier Complex, realised in many stages within the years 1998–2002, consists of several cultural institutions. The modern architectonic intervention are the three new buildings, minimalist in their appearance, integrated into the existing historical complex, restored and adapted to serve new functions. Location of a multi-functional building complex serving functions connected with culture at the end of the most elegant public space in the city allowed for integrating the urban interiors created there into the system of elements of a spatial structure significant for the status and identity of Vienna. This realisation is also an excellent example of conservation of dilapidated historical objects combined with revitalisation of the central fragment of the city, which contributed to enriching it with new tourist attractions and interesting urban public spaces.